

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Любiмов Вiталiй Iванович

УДК 658.1:338.6

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ
І ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП**

08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Гуманітарному університеті “Запорізький інститут державного та муніципального управління”

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент

Даций Олександр Іванович,

Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”,
декан економічного факультету

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Сазонець Ігор Леонідович,

Дніпропетровський національний університет,
завідувач кафедри економіки та маркетингу

кандидат економічних наук, професор

Прядко Володимир Васильович,

Буковинський державний
фінансово-економічний інститут,
ректор

Провідна установа – Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, відділ проблем економічної стратегії, прогнозування та регулювання економіки, м. Київ.

Захист відбудеться 6 квітня 2004 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.058.01 в Національному університеті харчових технологій за адресою: 01003, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету харчових технологій за адресою: 01003, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий 5 березня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Марченко В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах становлення і розвитку ринкової економіки в Україні виникла об'єктивна необхідність в інтеграції фінансового капіталу з промисловим і створення на цій основі вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ). За їх допомогою планується розв'язати ряд проблем щодо налагодження взаємозв'язків між підприємствами, банками, страховими компаніями та іншими учасниками ФПГ. Метою створення ФПГ в Україні слід вважати забезпечення структурної перебудови національної економіки, підвищення ефективності її управління, планування і регулювання; проведення активної товарної політики; забезпечення безперебійних поставок і збуту продукції; підвищення експортного потенціалу і конкурентоспроможності українських підприємств.

Проблема формування і функціонування ФПГ завжди знаходилася у центрі уваги українських та іноземних учених-економістів. Питання вирішення проблеми формування і функціонування ФПГ багатьох вітчизняних науковців: О. Амоши, В. Артемова, Є. Бесараба, В. Дедекаєва, В. Беседіна, Г. Куліша, І. Лукінова, Д. Смиронова, Н. Фролова та інших.

Проте, окремі питання вимагають детальнішого опрацювання. Недостатньо розглянуті питання розробки методики вдосконалення механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп. З позицій системного підходу не досліджено особливості формування і функціонування фінансово-промислових груп в ринковій економіці.

Актуальність проблеми, її практичне значення і недостатня теоретична розробленість обумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження були здійснені у межах наукових тем Гуманітарного університету “Запорізький інститут державного та муніципального управління”: “Планування, прогнозування та державне регулювання мікро- та макроекономічних процесів” (номер держ. реєстрації 0102U003195), “Організаційно-економічний механізм функціонування підприємницьких структур – системи ціноутворення, фінансово-кредитних відносин, страхування” (номер держ. реєстрації 0102U003197).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є удосконалення організаційно-економічного механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп.

Для досягнення цієї мети в роботі були поставлені і вирішені завдання:

- визначити економічний зміст і структуру організаційно-економічного механізму фінансово-промислових груп;
- уточнити сутність фінансово-промислових груп;
- визначити особливості функціонування фінансово-промислових груп в розвинутих країнах і вказати напрями їх подальшого формування в Україні;
- провести аналіз розвитку фінансово-промислових груп в Україні;

- розробити механізм підтримки розвитку фінансово-промислових груп з боку держави;
- удосконалити класифікацію фінансово-промислових груп за якісними критеріями і формами;
- розробити нову концептуальну схему взаємодії основних складових ФПП;
- запропонувати модель процесу фінансових потоків, що забезпечують господарську діяльність ФПП;
- визначити пріоритетні напрями діяльності фінансово-промислових груп на національному ринку;
- розробити стратегію розвитку фінансово-промислової групи на основі застосування її організаційної структури.

Предмет і об'єкт дослідження. *Об'єктом дослідження* виступає організаційно-економічний механізм формування і функціонування фінансово-промислових груп.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносин, що складаються в процесі формування і функціонування фінансово-промислових груп.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану сучасного стану розвитку фінансово-промислових груп в Україні), монографічний (аналіз пріоритетних напрямків діяльності фінансово-промислових груп), розрахунково-конструктивний та експериментальний (оцінка оптимальної фінансової схеми фінансово-промислової групи) та інші.

Матеріалами для дослідження стали: спеціальна література з проблем теорії та практики формування і функціонування фінансово-промислових груп, нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні існуючих і розробленні нових теоретичних положень щодо удосконалення організаційно-економічного механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп, зокрема:

вперше:

- запропоновано концептуальну схему взаємодії основних складових ФПП. На схемі відображені об'єкти управлінських впливів в процесі розробки і впровадження інвестиційних проектів залежно від стану зовнішнього середовища і взаємодії з інвесторами і органами влади по розгляду інвестиційної пропозиції: розробка і доведення до учасників ФПП необхідної інформації, управління їх взаємодією; проведення експертизи пропозицій учасників;
- запропоновано модель процесу фінансових потоків, що забезпечують господарську діяльність ФПП. Модель поділяється на три кластери: фінансово-кредитні установи, виробничі підрозділи, торгово-комерційні організації. Кожен кластер відбиває фінансові потоки, що протікають у ФПП, у

формуванні і управлінні якими беруть безпосередню участь служби Центральної Компанії;

удосконалено:

- структуру організаційно-економічного механізму фінансово-промислових груп формуванням вертикальних зв'язків між підприємствами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підприємствами, системою планування, контролю й оцінки їх діяльності, установленням матеріальної відповідальності, мотиваційним механізмом функціонування;

- класифікацію фінансово-промислових груп за критеріями: центр формування групи; спосіб формування; спосіб інтегрування; розміри групи; граничі здійснення виробничої діяльності;

знайшли подальший розвиток:

- поняття фінансово-промислової групи як форми інституціонального відображення процесів концентрації і злиття банківського і промислового капіталу, виходячи з базової економічної категорії “фінансовий капітал”;

- розробка стратегії розвитку фінансово-промислової групи на основі застосування організаційної структури, що включає такі блоки: фінансовий, виробничий, сервісно-торговий, інформаційний, перспективного розвитку, забезпечення безпеки. При цьому слід дотримуватись таких принципів: цільова, фінансова, інвестиційна та організаційна спрямованості, виробничо-технологічна кооперація, диверсифікованість.

Практичне значення отриманих результатів. Результати досліджень використані при підготовці Програми стабілізації та розвитку промисловості Запорізької області на період до 2010 року.

Основні положення, висновки й пропозиції дисертаційної роботи використані в практичній діяльності підприємств промисловості Запорізької області. Розробки щодо формування раціональної системи зв'язків між учасниками фінансово-промислової групи застосовуються у ФПГ “Металургія”, а стосовно підвищення ефективності діяльності – у ВАТ “Дніпроспецсталь”, ВАТ “Запорізький завод феросплавів”. Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Гуманітарного університету “Запорізький інститут державного та муніципального управління” при викладанні таких дисциплін: економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, планування діяльності підприємства, інвестиційна діяльність.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного дослідження її автора. Опубліковані наукові праці, висновки і пропозиції, які сформульовані особисто автором, відображають його внесок у розвиток економіки підприємств і організації виробництва як галузі економічної науки. В працях, опублікованих у співавторстві (номер 5 за списком літературних джерел, що поданий в авторефераті), автору належить визначення побудови організаційної структури фінансово-промислової групи.

Апробація результатів дослідження. Наукові положення основних

результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичних конференціях: “Наука і освіта 2000”, м. Дніпропетровськ (2000 р.), “Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні”, м. Запоріжжя (2002 р.), “Динаміка наукових досліджень”, м. Дніпропетровськ (2002 р.), “Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону”, м. Дніпропетровськ (2002 р.); “Економіка підприємства: проблеми теорії та практики”, м. Дніпропетровськ (2003 р.), “Фінансово-кредитна система України: проблеми та шляхи їх вирішення”, м. Дніпропетровськ (2003 р.), “Україна у світовій економічній спільноті”, м. Дніпропетровськ (2003 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 13 наукових публікаціях, обсягом 3,15 обл. вид. арк., з них 5 - у фахових виданнях, обсягом 2,1 обл. вид. арк.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи - 219 сторінок, з яких: 18 рисунків займають 10 сторінок, 7 таблиць – 4, список використаних джерел (161 найменувань) – 15, 8 додатків – 32 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **"Особливості організаційно-економічного механізму фінансово-промислових груп в ринковій економіці"** визначено, що функціонування фінансово-промислових груп як системи господарюючих елементів забезпечується через його організаційно-економічний механізм. Організаційно-економічний механізм фінансово-промислових груп (ФПГ) має складну структуру, однак можна виділити такі його складові, як механізм формування і використання ресурсів (капіталу); механізм управління затратами; механізм управління фінансами; мотиваційний механізм; механізм взаємодії з ринком. Організаційно-економічний механізм фінансово-промислових груп, з одного боку, має забезпечувати зовнішні зв'язки і створювати відповідні умови отримання доходу. З іншого боку, цей механізм спрямований на розвиток виробничих відносин усередині фінансово-промислових груп. Структура цього механізму визначається через: організаційно-технічну систему або формування вертикальних зв'язків між підприємствами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підприємствами; систему планування, контролю й оцінки їх діяльності; установлення матеріальної відповідальності; мотиваційний механізм функціонування. Особливості кожної з наведених складових організаційно-економічного механізму визначають характер діяльності фінансово-промислових груп як системи та створюють умови для досягнення поставлених цілей.

Сучасний період розвитку промислового виробництва характеризується високим ступенем оновлювання об'єктів виробництва. Тому сучасна виробнича система, на якій ґрунтується організаційно-економічний механізм,

має бути: високоефективною – вирізнитися високою продуктивністю при мінімальних витратах виробництва; високо адаптивною, що передбачає високий рівень гнучкості техніки і технології, який забезпечував би мінімум витрат трудових і матеріальних ресурсів при зміні (оновленні) об'єктів виробництва; стабільною – характеризуватися постійним складом і структурою технічних засобів, технологічного процесу та організації виробництва протягом певного періоду часу.

Однією з обов'язкових умов визнання фінансово-промислової групи як групи юридичних осіб, що об'єднали свої капітали, є наявність у її складі підприємств, що діють у сфері виробництва і послуг, а також банків чи інших кредитних установ, тобто з'єднання банківського і промислового капіталів. Виходячи з цього, виявляється очевидна необхідність аналізу поняття “фінансовий капітал” як базової економічної категорії.

Західні економісти вважають, що фінансовий капітал – це “капітал, що працює на фінансовому ринку”. Дане розуміння “фінансового капіталу” не є категорійним визначенням, оскільки характеризує це явище в досить вузькому змісті, трактуючи його лише винятково як фінансовий термін. У вітчизняних економістів визначення фінансового капіталу не відрізняються ні категорійною новизною, ні надмірним радикалізмом, ні політизованістю. Найчастіше в них робиться упор на придбання прав власності на реальний капітал підприємства фінансовими групами, що мають можливість установити контроль над підприємствами завдяки володінню акціями, або іншими зобов'язаннями.

Фінансовий капітал слід визначати як сукупні ресурси банківського і промислового капіталу, що використовуються в підприємстві. Він є поштовхом для розвитку фінансово-промислових груп.

Виходячи з цього фінансово-промислової групи можна визначити як форму інституціонального відображення процесів концентрації і злиття банківського і промислового капіталу. Здійснення даних процесів може відбуватися в рамках різних організаційно-правових форм, характерних для великого капіталу.

Дане визначення має ряд переваг методологічного характеру. По-перше, підкреслює статус фінансово-промислової групи як багатофункціонального інституту, що дає можливість більш обґрунтовано визначити місце ФПГ у системі економічних відносин. По-друге, прямо зазначено, які процеси знаходяться в основі формування подібних структур (концентрація і злиття банківського і промислового капіталу). По-третє, відзначене різноманіття форм організації фінансово-промислових груп, що свідчить про складність і індивідуальний характер здійснення цього об'єктивного процесу в кожному конкретному випадку.

На основі проведеного закордонного досвіду створення ФПГ в Україні слід дотримуватись наступних напрямів їх формування: зниження ступеня банківського кредитування і перехід на внутрішні джерела самофінансування завдяки значному нагромадженню власного потенціалу й агресивній політиці

росту; розробка моделі стратегічного планування; чіткий контроль встановлених законом рамок визначення монополій.

Для сприяння розвитку ФПП повинні дотримуватися наступні принципи політики держави:

- створення сприятливого середовища й особлива селективна підтримка формування ФПП у відповідності зі стратегічними напрямками промислової і соціальної політики, задачами підйому і вирівнювання рівня життя в різних регіонах;

- забезпечення публічно-правового характеру створення і діяльності ФПП, гласності прав, пільг і взаємних зобов'язань ФПП у відносинах з державою;

- формування особливого механізму взаємодії і співробітництва держави і ФПП, заснованого не стільки на пільгах і прямих дотаціях, скільки на системі встановлення і дотримання взаємних прав, зобов'язань і свободі діяльності.

У другому розділі “Сучасний стан розвитку фінансово-промислових груп в Україні” у результаті проведеного аналізу розвитку ФПП в Україні, можна сформулювати наступні причини недостатньої їх ефективності. Більшість груп орієнтувалося на одержання обіцяних пільг від уряду; просліджувалося прагнення в роботі ФПП до масштабності, а не до якісних цілей. Відзначалася відсутність державної програми підтримки розвитку фінансово-промислових груп і необхідних ресурсів на проведення подібної програми. Відсутній високий рівень диверсифікованості та міжгалузевої інтеграції виробництва. Відсутня інноваційна спрямованість інвестиційних програм розвитку. Недоліки нормативно-методичного забезпечення процесів розробки та реалізації організаційних проєктів ФПП, а також – законодавчої бази знижує ефективність діяльності вітчизняних груп. Відсутні ефективні, логічно послідовні процедури достовірної оцінки доцільності й актуальності об'єднання підприємств і організацій у ФПП, що дозволяють відстежити: доцільність і актуальність її створення; її потенціал; можливість реалізації цілей окремої групи і загальної сукупності ФПП.

Відсутність висококваліфікованого складу управлінців вищої і середньої ланки не дозволяє чітко планувати, контролювати господарську діяльність ФПП. У ФПП не має цілеспрямованої маркетингової політики. Фінансові кошти залучаються в основному на ті проєкти, де банки мають свої вузько комерційні інтереси. Основною причиною, що не дозволяє здійснити юридично обґрунтовану виробничу та фінансову кооперацію усередині групи є відсутність законів про регулювання трастових відносин і про консолідацію капіталів у ФПП.

Для ліквідації зазначених недоліків слід: до складу ФПП включити середні та дрібні підприємства; створити дочірні підприємства в рамках ФПП, у тому числі і з залученням іноземного капіталу; для відновлення технологічних ланцюжків і ефективного кооперування пропонується розширити концернову основу ФПП; різноманітити види і форми діяльності фінансових організацій; використовувати лізинг та венчурні схеми.

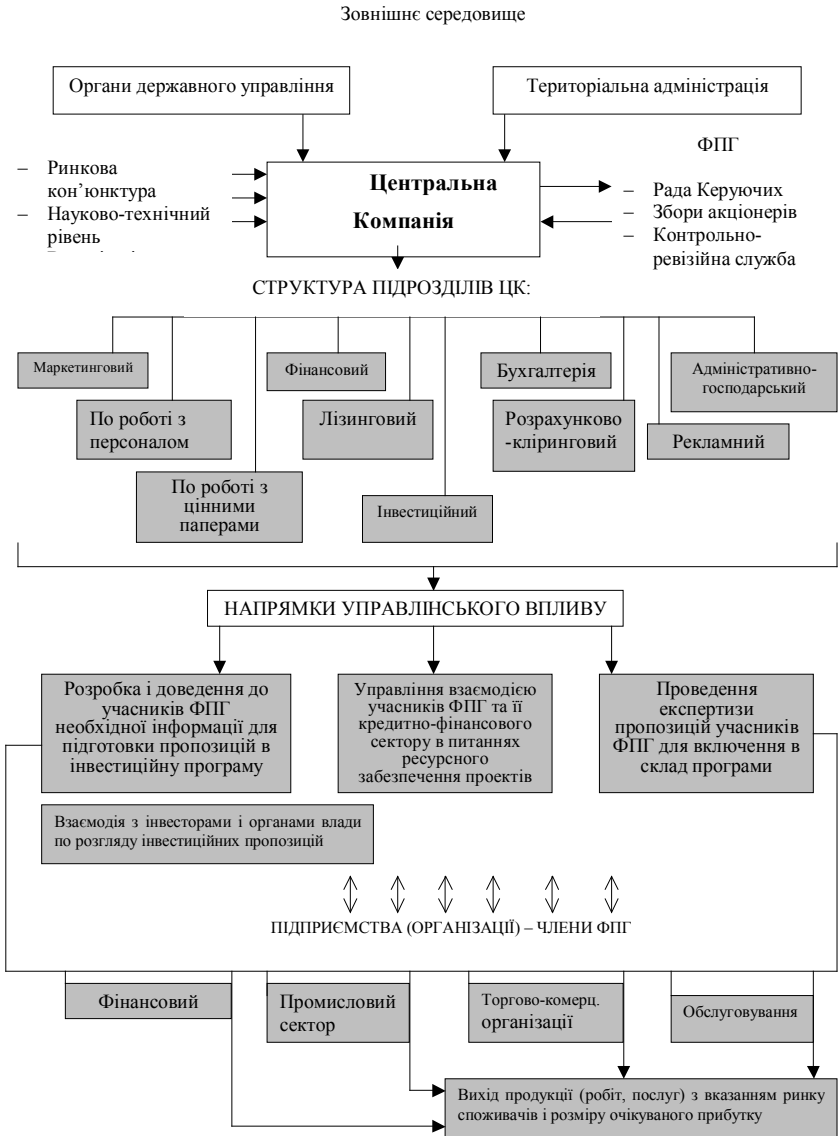
Однак, реальне втілення перерахованих вище пропозицій ускладнене в Україні через об'єктивні причини економічного характеру: нестачі засобів у бюджетах, недостатньо розвитої нормативно-правової бази, слабкої матеріально-технічної забезпеченості підприємств тощо. Оскільки реальні і формальні цілі ФПГ фактично не збігаються, для втілення цілей ФПГ необхідна реалізація наступного механізму з боку держави. Варто розвивати законодавчу базу, що регулює діяльність акціонерних товариств, рух цінних паперів, трастову діяльність. В умовах фінансової нестабільності можна було б впровадити практику державних гарантій під високоєфективні довгострокові інвестиційні проекти ФПГ. Знизити експортні мита і підсилити здоровий протекціонізм на користь вітчизняного товаровиробника можливо шляхом продуктивного залучення зацікавлених ФПГ до участі в реалізації державних програм і держзамовлень. Державі слід провадити податкові пільги, списання податкової заборгованості ФПГ, зайнятих у наукоємких і пріоритетних галузях економіки. Потребують розвитку відносини оренди і лізингу шляхом створення відповідного законодавства, що передбачає надання права учасникам ФПГ вносити в якості внеску у статутний капітал центральної компанії нерухомого майна, здавання даного майна центральною компанією в оренду, заставу. Слід активно залучати до роботи у ФПГ підприємства малого і середнього бізнесу для підвищення інноваційної мобільності і сприйнятливості до науково-технічного розвитку. Необхідно задіяти для цього приватний капітал (поширення акцій, що випускаються центральною компанією, серед приватних інвесторів). Не менш важливим є удосконалення нормативно-методичного забезпечення процесів розробки і реалізації проектів ФПГ.

Ми пропонуємо застосовувати класифікацію ФПГ за кількісними та якісними критеріями й організаційно-структурними формами. В основу класифікації можуть бути покладені наступні критерії: центр формування групи; спосіб формування; спосіб інтегрування; розміри групи; границі здійснення виробничої діяльності.

Довгий час застосовувана для демонстрації внутрішньої структури фінансово-промислової групи організаційно-економічна схема функціонування ФПГ характеризувалася високим ступенем абстракції. Така схема не несла інформаційного навантаження про взаємодії у середині ФПГ, не відбивала суть функцій як учасників ФПГ, так і вищестоящих керуючих елементів у процесі її функціонування, у процесі керування по досягненню цілей групи.

Роль Центральної Компанії і її складових у процесі роботи з учасниками групи просліджується на поверхневому рівні, не розкривається, який саме здійснюється вид діяльності на фондовому ринку; теж саме можна сказати і про спосіб координації і види пропозицій тощо. З огляду на недоліки приведених схем, ми пропонуємо нову концептуальну схему взаємодії основних складових ФПГ (рис. 1). На цій схемі відображені об'єкти управлінських впливів в процесі розробки і впровадження інвестиційних

проектів залежно від стану зовнішнього середовища і взаємодії з інвесторами і органами влади по розгляді інвестиційної пропозиції: розробка і доведення до учасників ФПГ необхідної інформації, управління їх взаємодією; проведення експертизи пропозицій учасників.

стрілками на схемі зображені зв'язки з вказанням напрямків руху продукції (робіт, послуг)

Рис. 1. Концептуальна схема взаємодії основних складових ФПГ

Управлінська частина ФПГ, її складові і області застосування управлінських впливів поки залишаються не освітленими ні в офіційних документах, ні в літературі. Напрямки управлінського впливу Центральної Компанії представлені стосовно роботи з інвестиційними програмами. Тому нами запропонований структуризований процес, що відбиває фінансові потоки, що протікають у ФПГ, у формуванні і управлінні якими беруть безпосередню участь служби Центральної Компанії.

При побудові моделі ми виходили з наступних міркувань:

1. Сектор № 1 - Центральна Компанія ФПГ.

2. Структура ФПГ може бути представлена трьома кластерами: кластер, що включає фінансово-кредитні установи - фінансовий капітал; кластер, що поєднує виробничі підрозділи - промисловий капітал; кластер, що включає торгово-комерційні (збутові) організації і транспорт - торговий капітал.

3. Приймається, що кожен кластер здатний здійснювати діяльність:

а) з підтримки виробництва (діяльності), здійснюваного власними фінансовими можливостями: випуск акцій на продаж, реалізація випущених акцій; підтримка технічного стану устаткування, підтримка рівня випуску промислової продукції, через організацію стабільних зв'язків з постачальниками, експлуатація старіючого устаткування для випуску основної продукції, організація послуг для реалізації даної продукції; організація торгівлі, спрямованої на поповнення засобів самих промислових підприємств, організація маркетингових досліджень ринку;

б) по росту розмірів діяльності (виробництва) із залученням короткострокових кредитів: виділення кредитів на виробництво, одержання проміжних виплат від процесу промислового виробництва, одержання виплат від кредиту в результаті експлуатації устаткування, одержання частки виплат за кредит від організації обслуговування; технічне переозброєння застарілого устаткування за рахунок залучених кредитів і зв'язків з постачальниками необхідних ресурсів, виробництво промислової продукції на даному устаткуванні, експлуатація даного устаткування, організація реалізації продукції, випущеної на даному устаткуванні, використання залучених засобів на організацію нових маркетингових досліджень; організація зв'язків з основним виробником, здійснення постачань споживачам сировини, що направляється на виробничу діяльність, одержання доходів від організації технічного обслуговування, одержання доходу від продажу, одержання і використання прибутку від правильно організованої маркетингової роботи;

в) по розвитку виробничої діяльності, що зв'язано з упровадженням прогресивних технологій і виготовленням наукомісткої конкурентноздатної продукції: інвестування випуску нової перспективної продукції, одержання прибутку від процесу експлуатації, одержання і використання прибутку від реалізації нової продукції; виробництво наукомісткої продукції, віддача прибутку від експлуатації нової продукції, використання прибутку від реалізації нової продукції, досягнення величини прибутку, що співвідноситься з надприбутком у результаті реалізації інноваційної інвестиційної програми;

використання кредиту на придбання сировини й устаткування для організації виробництва нової продукції, використання прибутку від експлуатації нової продукції в комерційних цілях, одержання прибутку від реалізації нової продукції.

Розроблена модель процесу фінансових потоків, що забезпечують господарську діяльність ФПГ дає можливість:

- представити процес, здійснюваний учасниками ФПГ, у єдиному, вартісному вимірі;
- контролювати доцільність фінансування господарської діяльності учасників ФПГ у процесі реалізації інвестиційних і інноваційних проектів;
- контролювати результативність діяльності кожного кластера в процесі досягнення цілей ФПГ за етапами життєвого циклу інноваційної діяльності;
- контролювати діяльність служб Центральної Компанії по забезпеченню цілеспрямованості фінансових потоків, спрямованих на забезпечення досягнення національних, державних і галузевих цілей при реалізації науково-технічних і соціально-економічних програм. Крім того, схема дозволяє Центральній Компанії вести фінансовий контроль за діяльністю партнерів.

У третьому розділі "Удосконалення механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп" визначено, що баланси підприємств-учасників ФПГ обтяжені значним обсягом поточної і простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості, унаслідок чого різко знижується ефективність прямого інвестування учасників групи. Для зменшення обсягів заборгованості у рамках групи необхідно ввести систему внутрішніх розрахунків, альтернативно обтяжених значним обсягом зобов'язань заснованих на пред'явницькому безпроцентному векселі.

Для залучення іноземних інвестицій необхідним є відповідність національних міжнародним стандартам ведення бухгалтерського обліку й аудиту. В даний час, оскільки міжнародний аудит і приведення бухгалтерії до світових стандартів практично є неможливим, виходом із ситуації бачиться залучення іноземних засобів банком-учасником ФПГ під власні гарантії, але, можливість щодо вільного доступу на закордонні фондові ринки в даний час мають не більш 20 найбільших українських банків.

Необхідне страхування інвестиційних проектів ФПГ. У цих цілях може бути використана страхова компанія, що входить у групу, з обов'язковим перестраховуванням ризиків у великого іноземного перестраховальника. Крім роботи з поліпшенням об'єктивних показників фінансового і технологічного стану учасників ФПГ, необхідне цілеспрямоване формування іміджу групи яка займається суспільно корисною, значимою діяльністю на національному ринку.

Нам представляється доцільним розвиток мережі представництв ФПГ у регіонах, де зосереджені основні виробничі активи групи та сприяння урядом глобалізації діяльності ФПГ.

Для успішної реалізації стратегічних цілей об'єднань, що формуються та реформуються, потрібно цілеспрямована робота з проектування ефективних

організаційних структур ФПГ на базі чітко сформульованої стратегії розвитку групи. Основними складовими частинами такої стратегії є: створення передумов для задоволення загальних економічних інтересів учасників групи; формування єдиної фінансової системи в рамках ФПГ (створення розрахунково-клірингового центру, відділу цінних паперів, відділу інвестицій); збереження і збільшення частки ФПГ на тих товарних ринках, на яких вона представлена тепер; диверсифікованість діяльності і вихід на нові товарні ринки; створення умов для нагромадження внутрішніх і залучення зовнішніх інвестицій; збереження і розвиток потенціалу НДДКР; формування іміджу ФПГ (реклама продукції, самої компанії, організація роботи із ЗМІ і громадськими організаціями).

Для реалізації стратегічних цілей необхідна побудова адекватної організаційної структури, що включає в себе: фінансовий блок, виробничий блок, сервісно-торговий блок, інформаційний блок, блок перспективного розвитку, блок забезпечення безпеки.

До основних принципів формування фінансово-промислових груп ми відносимо наступні.

1) Цільова спрямованість. ФПГ формуються в сферах, що визначають науковий, виробничий, оборонний і експортний потенціал України і відповідних пріоритетах державної селективної політики, спрямованої на розвиток науково-технічного прогресу, виробництва нових товарів, технологій, послуг з метою розширення позицій на внутрішньому і світовому ринках збуту.

2) Забезпечення фінансової спрямованості створюваної корпоративної структури є другим найважливішим принципом формування ФПГ. Фінансово-промислова група, у першу чергу, дає можливість створення єдиного фінансового простору з єдиними критеріями оцінки економічної ефективності групи, з консолідованою звітністю і єдиним платником податків. У цьому, на наш погляд, повинне складатися корінна відмінність природи ФПГ, виконуваних нею функцій і використовуваних організаційних механізмів від системи управління підприємствами, міністерствами і відомствами. В основі ФПГ повинна знаходитися система фінансових відносин і інструментів, що визначає організаційну структуру групи, механізм координації зв'язків між учасниками і зовнішнім середовищем.

3) Принцип інвестиційної спрямованості полягає в тому, що ФПГ створюються з метою залучення фінансових ресурсів, насамперед довгострокових, і їхньої концентрації в сполученні з ефективними виробничими вкладеннями.

4) Організаційна спрямованість структури ФПГ полягає в тім, що при збереженні самостійності кожного підприємства-учасника як господарюючого суб'єкта, у рамках групи діє взаємозв'язок головної компанії й учасників по визначених зобов'язаннях, їхня солідарна відповідальність по них.

5) Здійснення виробничо-технологічної кооперації в рамках фінансово-промислової групи є одним з найважливіших принципів формування і розвитку ФПГ.

6) Реалізація принципу диверсифікованості у фінансово-промислових групах обумовлена необхідністю зниження ризику у фінансовій і виробничій областях діяльності групи. Диверсифікованість у фінансовій сфері передбачає здійснення стратегії, спрямованої на зниження ризику шляхом розподілу інвестицій між декількома ризиковими активами.

Прикладом може служити ФПГ «Металургія», механізм функціонування якої був сформований виходячи з цілей створення та принципів формування групи (рис. 2).

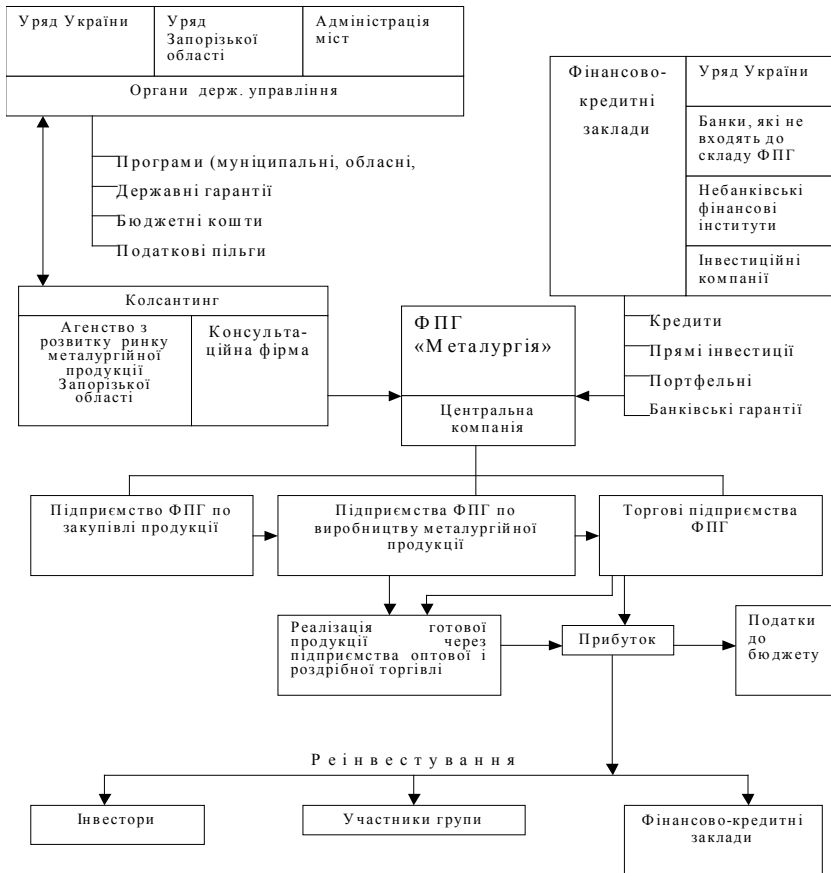

Рис. 2. Організаційно-економічна схема функціонування ФПГ "Металургія"

На даний момент єдиної методики прогнозу концентрації власності й об'єднання активів ФПГ не існує. Кожна група в процесі формування намічає якісь заходи в цьому напрямку, причому через відсутність системного підходу справа часто обмежується виділенням найбільш очевидних позицій (статутний капітал, поточна діяльність центральної компанії, фінансування інвестиційних проєктів) без обліку змін у часі. Ми пропонуємо можливий варіант методики прогнозу, що доцільно робити на 4-5 років з розбивкою по роках.

Розроблена в ході формування ФПГ "Металургія" схема взаємозв'язків між її учасниками, зокрема, між підприємствами – виробниками сировини і банками, містила в собі вексельний ланцюжок розрахунків учасників ФПГ і "Полтаваобленерго", "Сумиобленерго", Прикарпаттяобленерго", що потягло за собою скорочення на 8 – 10% обсягу платежів за використану енергію. Дана система розрахунків дозволила вирішити проблему не тільки поточних, але і прострочених платежів цим організаціям, пеню і штрафи.

Подібне положення речей стало можливим тільки в результаті того, що банки, які здійснюють і до створення ФПГ вексельні взаєморозрахунки між даними юридичними особами, трансформувалися з "фінансового посередника" у "фінансового провідника" при здійсненні даного роду угод. Відзначена вище трансформація відбулася насамперед на зниженні рівня відсотка, стягнутого фінансовими інститутами за здійснення даної угоди (відсотка комісійних) для підприємств – учасників ФПГ. У той же час банки, що втратили на загальному обсязі комісійних, заповнили власні фінансові втрати в рамках ФПГ за рахунок маси прибутку, що збільшилася в результаті регулярності та гарантованої обов'язковості здійснення даного роду операцій.

Аналіз результатів впровадження й активного використання схеми взаємодії агентів господарювання в рамках сформованої ФПГ за II і III квартали 2002 р. також показав, що участь двох банків у вексельному і грошовому кредитуванні поточної діяльності підприємства – учасників дозволило знизити на 50% величину відсотків по кредитах. Гарантійне надання кредитів, а також досить низька процентна ставка по них дозволила знизити і час обороту засобів підприємств на 20% (раніше він досягав 3,5 місяців). Налагоджена система взаємозв'язків фінансових інститутів, промислових і торгових підприємств у рамках ФПГ спричинила за собою, у тому числі і за рахунок збільшення обсягу вексельного й іншого кредитування, ріст сукупного обсягу виробництва і роздрібного товарообігу.

Згідно з нашими прогнозами, зростання промислового виробництва в середньому по традиційній (виробленої до створення ФПГ) номенклатурі продукції до кінця 2003 р. у порівнянні з 2002 р. складе близько 5%. Тоді як збільшення виробництва відносно "нової" продукції для даної групи виробників прогнозується на рівні 8 – 10%. До середини 2004 р. тільки за рахунок модернізації існуючих виробничих потужностей, здійснення якої стало можливим у 2001 р. у результаті активної підтримки фінансових структур-учасників ФПГ "Металургія", збільшення обсягу виробництва продукції може наблизитися до 13-15%.

Зроблені розрахунки показують, що побудова фінансово-технологічних схем навколо банків з відкриттям кредитних ліній, заліком взаємних вимог і зарахуванням платежів протягом декількох годин дозволяє знизити загальну потребу в кредитних ресурсах, відповідно, здешевіти виробництво і знизити загальну потребу в оборотних коштах на 3-5%, що, у свою чергу, дає можливість підтримувати досить низький рівень цін виробленої продукції. У рамках розробленої схеми функціонування групи функції концентрації капіталу, отриманого в результаті діяльності підприємства-учасників, кредитування, контролю і регулювання фінансових потоків виконують фінансово-кредитні установи.

ВИСНОВКИ

1. Організаційно-економічний механізм фінансово-промислових груп (ФПГ) має складну структуру, однак можна виділити такі його складові, як механізм формування і використання ресурсів (капіталу); механізм управління затратами; механізм управління фінансами; мотиваційний механізм; механізм взаємодії з ринком. Структура цього механізму визначається через: організаційно-технічну систему або формування вертикальних зв'язків між підприємствами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підприємствами; систему планування, контролю й оцінки їх діяльності; установлення матеріальної відповідальності; мотиваційний механізм функціонування.

2. Фінансовий капітал слід визначати як сукупні ресурси банківського і промислового капіталу, що використовуються в підприємстві. Він є поштовхом для розвитку фінансово-промислових груп. Виходячи з цього фінансово-промисловою групу можна визначити як форму інституціонального відображення процесів концентрації і злиття банківського і промислового капіталу. Здійснення даних процесів може відбуватися в рамках різних організаційно-правових форм, характерних для великого капіталу. Дане визначення має ряд переваг методологічного характеру: підкреслює статус фінансово-промислової групи як багатофункціонального інституту; прямо зазначено, які процеси знаходяться в основі формування подібних структур; відзначено різноманіття форм організації фінансово-промислових груп.

3. Напрямами подальшого формування ФПГ в Україні є: зниження ступеня банківського кредитування і перехід на внутрішні джерела самофінансування завдяки значному нагромадженню власного потенціалу й агресивній політиці росту; розробка моделі стратегічного планування; чіткий контроль встановлених законом рамок визначення монополій. Держава повинна сприяти їх розвитку.

4. Визначено причини неефективної діяльності ФПГ в Україні: відсутність якісних цілей розвитку, державної підтримки, фінансових засобів, низький рівень диверсифікованості та інтеграції виробництва, відсутність інноваційної

спрямованості та висококваліфікованого складу управлінців, недосконала законодавча база.

Для підтримки розвитку ФПГ державі слід розвивати законодавчу базу у напрямі регулювання діяльності акціонерних товариств, руху цінних паперів, трастової діяльності; надавати державні гарантії під інноваційно-інвестиційні проекти; знизити експортні мита і залучити ФПГ до реалізації загальнодержавних програм; розробити систему податкових пільг; сприяти розвитку малого бізнесу з метою його залучення до ФПГ.

5. Класифікацію ФПГ слід застосовувати за кількісними та якісними критеріями й організаційно-структурними формами. В основу класифікації можуть бути покладені наступні критерії: центр формування групи; спосіб формування; спосіб інтегрування; розміри групи; границі здійснення виробничої діяльності.

6. Запропонована нова концептуальна схема взаємодії основних складових ФПГ. На схемі відображені об'єкти управлінських впливів в процесі розробки і впровадження інвестиційних проектів залежно від стану зовнішнього середовища і взаємодії з інвесторами і органами влади по розгляду інвестиційної пропозиції: розробка і доведення до учасників ФПГ необхідної інформації, управління їх взаємодією; проведення експертизи пропозицій учасників.

7. Розроблена модель процесу фінансових потоків, що забезпечують господарську діяльність ФПГ полягає у: представленні процесу, що здійснюється учасниками ФПГ, у єдиному, вартісному вимірі; контролі доцільності фінансування господарської діяльності учасників ФПГ у процесі реалізації інвестиційних і інноваційних проектів; контролі результативності діяльності кожного кластера в процесі досягнення цілей ФПГ за етапами життєвого циклу інноваційної діяльності; контролі діяльності служб Центральної Компанії по забезпеченню цілеспрямованості фінансових потоків; фінансовому контролі Центральної Компанії за діяльністю партнерів.

8. Визначено пріоритетні напрями діяльності фінансово-промислових груп на національному ринку: для зменшення обсягів заборгованості необхідне введення системи внутрішніх розрахунків, альтернативно обтяжених значним обсягом зобов'язань по розрахунковим рахункам, заснованих, на пред'явницькому безпроцентному векселі; залучення іноземних засобів банком-учасником ФПГ під власні гарантії; страхування інвестиційних проектів ФПГ; цілеспрямоване формування іміджу групи яка займається суспільно корисною, значимою діяльністю на національному ринку; розвиток мережі представництв ФПГ у регіонах, де зосереджені основні виробничі активи групи та сприяння уряду глобалізації діяльності ФПГ.

9. Основними складовими частинами стратегії розвитку фінансово-промислової групи є: створення передумов для задоволення загальних економічних інтересів учасників групи; формування єдиної фінансової системи в рамках ФПГ; збереження і збільшення частки ФПГ на товарних ринках; диверсифікованість діяльності і вихід на нові товарні ринки;

створення умов для нагромадження внутрішніх і залучення зовнішніх інвестицій; збереження і розвиток потенціалу НДДКР; формування іміджу ФПГ. Для реалізації стратегічних цілей необхідна побудова адекватної організаційної структури, що включає в себе: фінансовий блок, виробничий блок, сервісно-торговий блок, інформаційний блок, блок перспективного розвитку, блок забезпечення безпеки.

10. До основних принципів формування фінансово-промислових груп слід віднести наступні: цільова спрямованість, фінансова спрямованість, інвестиційна спрямованість, організаційна спрямованість, виробничо-технологічна кооперація, диверсифікованість. Прикладом може служити ФПГ "Металургія", механізм функціонування якої був сформований виходячи з цілей створення та принципів формування групи.

11. Методику прогнозу розвитку ФПГ доцільно робити на 4-5 років з розбивкою по роках. Розроблена в ході формування ФПГ "Металургія" система розрахунків дозволила вирішити проблему не тільки поточних, але і прострочених платежів взаємопов'язаним організаціям, пеню і штрафи. Відзначена трансформація підприємств у складі групи відбилася насамперед на зниженні рівня відсотка, стягнутого фінансовими інститутами за здійснення даної угоди (відсотка комісійних) для підприємств – учасників ФПГ. За II і III квартали 2002 р. це дозволило знизити на 50% величину відсотків по кредитах. Гарантійне надання кредитів, а також досить низька процентна ставка по них дозволила знизити і час обороту засобів підприємств на 20% (раніше він досягав 3,5 місяців). Налагоджена система взаємозв'язків фінансових інститутів, промислових і торгових підприємств у рамках ФПГ спричинила за собою, у тому числі і за рахунок збільшення обсягу вексельного й іншого кредитування, ріст сукупного обсягу виробництва і роздрібного товарообігу.

12. Зростання промислового виробництва в середньому по традиційній (виробленій до створення ФПГ) номенклатурі продукції до кінця 2003 р. у порівнянні з 2002 р. складе близько 5%. Тоді як збільшення виробництва відносно "нової" продукції для даної групи виробників прогнозується на рівні 8 – 10%. До середини 2004 р. тільки за рахунок модернізації існуючих виробничих потужностей, здійснення якої стало можливим у 2001 р. у результаті активної підтримки фінансових структур-учасників ФПГ "Металургія", збільшення обсягу виробництва продукції може наблизитися до 13-15%.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Любімов В.І. Організаційно-економічні основи побудови фінансово-промислових груп // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2003. – № 4. – С. 81-87.

2. Любімов В.І. Особливості формування і функціонування ПФГ // Регіональні перспективи. – 2002. – № 6 (25). – С. 100-103.

3. Любімов В.І. Сутність фінансово-промислових груп і протиріччя їхнього розвитку // Схід. – 2003. – № 2 (52). – С. 65-69.
4. Любімов В.І. Фінансово-промислові групи як інституціональна форма функціонування фінансового капіталу // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2002. – № 3. – С. 121-126.
5. Дацій О.І., Любімов В.І. Удосконалення організаційних форм і стратегічне планування розвитку фінансово-промислових груп // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 1. – С. 28-33.
6. Любімов В.І. Державне регулювання промислово-фінансових груп (ПФГ) // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2002. – № 1. – С. 89-92.
7. Любімов В.І. Інвестиційна привабливість фінансово-промислової групи // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Наука і освіта 2000”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – Т. 30. Економіка. – С. 26-27.
8. Любімов В.І. Маркетингова політика фінансово-промислових груп // Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції „Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – Т. 2. – С. 26-28.
9. Любімов В.І. Організація фінансово-промислової групи // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених „Фінансово-кредитна система України: проблеми та шляхи їх вирішення”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 166-167.
10. Любімов В.І. Особливості функціонування ФПГ // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених „Україна у світовій економічній спільноті”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 102-103.
11. Любімов В.І. Створення фінансово-промислових груп в Україні // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених „Економіка підприємства: проблеми теорії та практики”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 63-64.
12. Любімов В.І. Фінансово-промислові групи на національному ринку // Збірник наукових праць науково-практичної конференції „Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні”. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2002. – Вип. № 2. – С. 123-124.
13. Любімов В.І. Функціонування фінансово-промислових груп у сучасних умовах // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Динаміка наукових досліджень”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – Т. 23. Економіка. – С. 4-6.

АНОТАЦІЯ

Любимов В.І. Організаційно-економічний механізм формування і функціонування фінансово-промислових груп. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю – 08.06.01 – економіка, організація та управління підприємствами – Національний університет харчових технологій, Київ, 2004.

Дисертацію присвячено удосконаленню організаційно-економічного механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп. Визначено економічний зміст і особливості функціонування фінансово-промислових груп в ринковій економіці. Проведено аналіз сучасного стану розвитку фінансово-промислових груп в Україні. Визначено основні задачі, покладені на фінансово-промислові групи в умовах переходу до ринкової економіки. Розроблено методіку вдосконалення механізму формування і функціонування фінансово-промислових груп. Побудовано оптимальну фінансову схему ФПГ у залежності від форми її утворення.

Ключові слова: методіка, організаційно-економічний механізм, фінансово-промислові групи, формування, функціонування.

АННОТАЦИЯ

Любимов В.И. Организационно-экономический механизм формирования и функционирования финансово-промышленных групп. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности – 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2004.

Диссертация посвящена усовершенствованию организационно-экономического механизма формирования и функционирования финансово-промышленных групп. Процесс бушующего развития финансово-промышленных групп разных видов и масштабов в странах, которые развиваются, (в том числе в Украине), стал неотъемлемой частью экономической структуры общества, требует не столько уточнения категорийного инструмента понятия "финансовый капитал", сколько конкретизации современных форм его проявления.

Определено, что финансово-промышленную группу следует рассматривать как форму институционального отражения процессов концентрации и слияния банковского и промышленного капитала. Осуществление данных процессов может проходить в рамках разных организационно-правовых форм, характерных для значительного капитала. Данное определение имеет ряд преимуществ методологического характера: подчеркивает статус финансово-промышленной группы как многофункционального института; прямо указано, какие процессы находятся в основе формирования подобных структур; отмечено многообразие форм организации финансово-промышленных групп.

В данное время отмечены снижение степени банковского кредитования и переход на внутренние источники самофинансирования благодаря значительному накоплению собственного потенциала и агрессивной политике роста; максимальное привлечение в данный процесс самостоятельных производственных структур финансово-промышленного концерна вплоть до главной компании с прохождением и корректированием через все равные структуры; обеспечение четкого контроля по установленному закону рамками определения монополий с точки зрения реального влияния той или другой структуры на определенный сегмент рынка.

Выявлено, что в состав ФПГ необходимо включать средние и малые предприятия; создавать дочерние предприятия в рамках ФПГ, в том числе и с привлечением иностранного капитала; для восстановления технологических цепочек и эффективного кооперирования предлагается расширить концерновую основу ФПГ; разнообразить виды и формы деятельности финансовых организаций; использовать лизинг; использовать венчурные схемы. Для воплощения целей ФПГ необходима реализация соответствующего механизма со стороны государства.

Классификацию ФПГ следует применять по количественным и качественным критериям и организационно-структурными формами. В основу классификации могут быть положены следующие критерии: центр формирования группы; способ формирования; способ интегрирования; размеры группы; границы осуществления производственной деятельности. Предложенная новая концептуальная схема взаимодействия основных составных ФПГ полнее отражает объекты управленческих влияний и состав участников ФПГ в процессе ее функционирования. Разработана модель процесса финансовых потоков, которые обеспечивают хозяйственную деятельность ФПГ.

На сегодня пути повышения инвестиционной привлекательности ФПГ такие: для уменьшения объемов задолженности (по крайней мере, в рамках группы) нуждается в введение системы внутренних расчетов, альтернативно отягощенным значительным объемом обязательств расчетных счетов, основанных, например, на предъявительском беспроцентном векселе; привлечение иностранных средств банком-участником ФПГ под собственные гарантии; страхование инвестиционных проектов ФПГ; целенаправленное формирование имиджа группы которая занимается общественно полезной, значимой деятельностью на национальном рынке; развитие сети представительств ФПГ в регионах, где сосредоточены основные производственные активы группы и содействие правительством глобализации деятельности ФПГ.

Определены основные составные части стратегии развития финансово-промышленной группы. К основным принципам формирования финансово-промышленных групп отнесен следующие: целевая направленность, финансовая направленность, инвестиционная направленность, организационная направленность, производственно-технологическая

кооперация, диверсификация. Примером может служить ФПГ “Металлургия”, механизм функционирования которой был сформирован исходя из целей создания и принципов формирования группы.

Разработанная при формировании ФПГ "Металлургия" система расчетов позволила решить проблему не только текущих, но и просроченных платежей взаимосвязанным организациям, пени и штрафов. Отмеченная трансформация предприятий в составе группы отразилась прежде всего на снижении уровня процента, взысканного финансовыми институтами за осуществление данного соглашения (процента комиссионных) для предприятий – участников ФПГ.

Ключевые слова: методика, организационно-экономический механизм, финансово-промышленные группы, формирование, функционирование.

ANNOTATION

Lyubimov V.I. The organizational - economic mechanism of formation and functioning of financial and industrial groups. - Manuscript.

The dissertation on completion of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a speciality - 08.06.01 - economy, organization and management of the enterprises - National university of food technologies, Kiev, 2004.

The dissertation is devoted to improvement of the organizational-economic mechanism of formation and functioning of financial and industrial groups. The economic contents and features of functioning of financial and industrial groups in market economy were determined. The analysis of a modern condition of development of financial and industrial groups in Ukraine was carried out. The primary goals of financial and industrial groups in conditions of transition to market economy were determined. The technique of improvement of the mechanism formation and functioning of financial and industrial groups was developed. Optimum financial scheme of FIG depending on the form of its formation was constructed.

Key words: technique, organizational-economic mechanism, financial and industrial groups, formation, functioning.

Підписано до друку 27.02.2004 р.
Формат 60х90 1/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Зам. № 131. Тираж 100 прим.
Виробництво – ПНВФ “Ілля”,
69600, м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 66.